

Катерина КОВАЛЬОВА,
м. Вінниця

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-АГРАРНИКІВ

В статті розглянуті педагогічні умови, за яких процес формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-аграрників проходить ефективніше. До них належить: використання особистісно-орієнтованого підходу у навчанні, моделювання у навчальному процесі комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності та формування професійно значущої мотивації навчання.

Ключові слова: педагогічні умови, особистісно-орієнтоване навчання, моделювання у навчальному процесі комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності, мотивація.

Kovalova K. Pedagogical conditions of the communicative competence formation of future agrarian engineers. In the given article the pedagogical conditions with the help of which the formation of the communicative competence of future agrarian engineers becomes more effective are discussed. They are: the person-centered approach usage in the learning process, the communicative situations modeling of future professional activity in the educational process, formation of a professionally important motivation in the study.

Keywords: pedagogical conditions, a person-centered studying, communicative situations modeling of future professional activity in the educational process, motivation.

Ковальова К. Педагогические условия формирования коммуникативной компетентности будущих инженеров-аграрников. В статье рассмотрены педагогические условия, при соблюдении которых формирование коммуникативной компетентности будущих инженеров-аграрников будет проходить эффективней. К ним относятся: использование личностно-ориентированного подхода в обучении, моделирование в учебном процессе коммуникативных ситуаций будущей профессиональной деятельности, формирование профессионально значимой мотивации в учебе.

Ключевые слова: педагогические условия, личностно-ориентированное обучение, моделирование в учебном процессе коммуникативных ситуаций будущей профессиональной деятельности, мотивация.

Постановка проблеми. Сьогодні перед аграрною освітою поставлена задача формування нового покоління інженерних кадрів, здатних не лише до нагромадження знань, а до їх творчого застосування на практиці, обґрунтування доцільності їх використання, розвитку креативного мислення, комунікативних вмінь, ерудиції, які забезпечать інноваційний, інтелектуальний розвиток суспільства в цілому й країни, зокрема. Реалізація цих завдань вимагає від майбутнього фахівця володіння комунікативною компетентністю на високому рівні

Аналіз досліджень. Процес формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-аграрників буде протікати успішно та результативно у разі створення та дотримання певних педагогічних умов, які впливатимуть на якість підготовки майбутніх фахівців. Науковці Н. Логутіна, М. Лісовий, В. Лівенцова, Н. Назаренко по різному класифікують педагогічні умови, які сприяють ефективному формуванню комунікативної компетентності студентів. Багато вітчизняних та зарубіжних на-

уковців займались вивченням питань контекстного навчання зокрема А. Вербицький, С. Вітвіцька, Л. Кохен, О. Ларіонова, А. Леонтєв, Б. Ломова, О. Тихомиров, Д. Хонан. Особистісно-орієнтований підхід свого часу вивчали такі вчені як Г. Бал, І. Бех, О. Пехота, В. Рибалка, В. Семиченко, С. Сисоєва, І. Якиманська. Питання формування професійно значущої мотивації навчання вивчали Ю. Бабанський, Л. Виготський, П. Гальперін, А. Маркова, С. Рубінштейн. Проте поза межами досліджень залишились питання обґрунтування педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-аграрників.

Мета статті. Метою статті є наукове обґрунтування педагогічних умов, що сприяють формуванню комунікативної компетентності майбутніх інженерів-аграрників.

Виклад основного матеріалу. Формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів вимагає необхідності обґрунтування педагогічних умов, за яких формування буде відбуватися найрезультативнішим способом. Розглянемо більш детально словосполучення «педагогічні умови».

Згідно до трактування укладачів Великого тлумачного словника: «педагогічний» – такий, що відповідає правилам, установленим поняттям, вимогам педагогіки [2, 713]. Поняття «умова» є більш широким поняттям та розглядається у багатьох суспільних науках: педагогії, психології, філософії, соціології, тощо. Так, наприклад, Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає умову як «необхідна обставина, яка уможливилася здійснення, створення, накопичення чого-небудь або сприяє чомусь» [2, 1295].

Л. Мірошніченко визначає «умову» як обставину, середовище, в яких існують предмети, події, явища та які забезпечують їх подальший розвиток та існування» [8, 225]. Тому, можна зробити висновок, що умовою є ті обставини або чинники, які сприяють і роблять можливим якийсь стан чи процес.

Проаналізувавши існуючі визначення, під педагогічними умовами будемо розуміти сукупність заходів, які мають забезпечити ефективний процес навчання та успішне досягнення майбутніми інженерами-аграрниками необхідного рівня комунікативної компетентності. Тому одним із завдань організації процесу навчання є створення сприятливих педагогічних умов.

Науковці по різному класифікують педагогічні умови, які сприяють ефективному формуванню комунікативної компетентності студентів. Досліджуючи формування комунікативної компетентності майбутніх документознавців Н. Назаренко виділяє такі педагогічні умови: формування мотивації навчання; забезпечення професійної спрямованості навчання і розробка комплексу професійно-орієнтованих завдань та їх методичного супроводу; розвиток навчально-пізнавальної діяльності документознавця; формування рефлексивного ставлення до комунікативного аспекту майбутньої професійної діяльності [9, 20].

Н. Логутіна, вивчаючи умови формування готовності до професійного іншомовного спілкування у майбутніх менеджерів, виділила наступні педагогічні умови: застосування в навчальному процесі контекстного підходу; усвідомлення студентами важливості розвитку професійного іншомовного спілкування необхідного для реалізації зовнішньоекономічної діяльності менеджера; використання форм і методів інтерактивного навчання; реалізація рефлексивного аналізу майбутніми менеджерами власних комунікативних вмінь [7, 20].

Однією з важливих педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів є застосування особистісно-орієнтованого підходу у навчанні,

спрямованого на розвиток діалогічної взаємодії у навчанні між викладачами і студентами. У наукових працях І. Зимньої особистісно-орієнтований підхід характеризується наступним чином: отримання позитивних вражень від співробітництва з іншими в процесі вирішення навчальних завдань; створення сприятливих умов для самоактуалізації, самозростання, самооцінки; навчання в умовах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, яка передбачає вільний вибір способу одержання освіти; формування готовності студентів до розв'язання проблемних завдань [3, 217].

О. Савченко підкреслює, що особистісно-орієнтоване навчання базується на глибокій повазі до студента, врахуванні його психологічних рис, формуванні особистості з багатим внутрішнім світом, почуттям гідності та поваги до інших [11, 416]. На його думку, цей вид навчання є важливою складовою підвищення якості навчання та професійної підготовки студентів у вищому навчальному закладі.

Аналіз сучасної наукової та методичної літератури та застосування принципів особистісно-орієнтованого навчання в межах нашого дисертаційного дослідження дозволив виділити основні його принципи: надання пріоритету індивідуальності, самоцінності, унікальності, особистості студента; побудова навчального матеріалу на принципі варіативності, спіралеподібності та його наближення до реалій життя; створення сприятливих умов для саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення особистості; суб'єкт-суб'єктна взаємодія учасників навчального процесу; формування компетентностей, особливо комунікативної, адже реалізація принципів особистісно-орієнтованого навчання відбувається в процесі спілкування.

Спілкування сприяє створенню позитивного мікроклімату, психологічного комфорту, творчого пошуку та співпраці між учнем та вчителем. Формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-аграрників в значній мірі залежить від стилю педагогічного спілкування, якого притримується педагог, від його вміння налагоджувати бесіду, дискусію, формувати позитивний психологічний мікроклімат та дружні партнерські відносини.

Відтак, в процесі підготовки майбутніх інженерів-аграрників ми намагались керуватись демократичним стилем спілкування, притримуватись гуманістичного, дбайливого ставлення до студентів, розкриття їх прихованого потенціалу. Нашим завданням було розвиток бажання студентів до здобуття знань, допомога в оволодінні методами самостійного навчання, спільного рішення проблем та прийняття рішень в професійній сфері та повсякденному житті.

Плюсами особистісно-орієнтованого навчання, яке ми застосовували під час лекційних та семінарських занять було використання творчих методів зорієнтованих на розвиток внутрішньої мотивації, яка базувалась на радості пізнання, успіхах; застосування здобутих знань на практиці, у власному досвіді; стимуляція взаємодопомоги, співробітництва; індивідуальна та колективна діяльність в групах з метою формування комунікативних навичок.

Отже, першою педагогічною умовою ми визначасмо особистісно-орієнтоване навчання, що забезпечує ефективні умови для формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-аграрників, створюючи атмосферу рівноправності, поваги та взаєморозуміння один до одного.

Наступною педагогічною умовою формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-аграрників є моделювання у навчальному процесі комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності. Метод навчання в спеціально змодельованих професійних ситуаціях був вперше застосований в 1924 році в Сполученні

Штатах Америки та носив назву «case study» («кейс-стаді»), що означає «дослідження ситуації, випадку».

О. Ларіонова визначає контекстне навчання « як моделювання мовою науки змісту майбутньої професійної діяльності за допомогою системи різних форм, методів та засобів навчання». Використання цього виду навчання передбачає застосування форм і методів активного навчання, розширення кругозору, збагачення досвіду, розуміння змістового впливу майбутньої професії студентів на навчальну та освітню діяльність [4, 118]. М. Ливківський вважає, що основою контекстного навчання є моделювання професійних ситуацій, які допомагають розкрити суть майбутньої професії, «простежити» контури професійної реальності та щільніше зблизитись з життям» [6, 49].

Моделювання майбутніх професійних ситуацій дозволяє майбутнім інженерам-аграрникам зануритись в світ майбутньої професії, дізнатись про її особливості, спробувати налагодити ділові відносини, підібрати відповідні форми поведінки, спробувати сформувати позитивний мікроклімат, відчути відповідальність за власні вчинки та дії. Основною ознакою такого навчання є моделювання предметного і соціального змісту майбутньої професії через відтворення реальних професійних ситуацій.

Моделювання професійних ситуацій навчить майбутніх інженерів-аграрників творчо діяти, виробити власну стратегію поведінки, знайти взаєморозуміння, підтримку колег, бути психологічно готовим до можливих труднощів та навчить їх долати. Це чудова можливість використання отриманих знань на практиці, яка вкаже на недоліки, прогалини та дасть можливість надолужити втрачене та відчути наскільки відповідальним є навчання в університеті.

Моделюючи ситуацію ми враховували ряд факторів: рівень підготовки студентів, конкретні обставини, ступінь складності матеріалу, що вивчався. Важливим було створення позитивної, емоційної атмосфери на уроці, адже всі учасники навчального процесу виконували певні ролі, а це незвично як для студента так і викладача. Педагог виступав у ролі судді, тренера, арбітра, друга, консультанта. Дж. Хонан та Ш. Стернман підкреслюють, що основна функція викладача – діяти як висококваліфікований помічник, руйнуючи бар'єри між студентами, сприяти активному обговоренню ситуацій та спрямовувати учнів у правильному напрямку [12, 93].

Отже, моделювання комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності сприяло отриманню та збагаченню досвіду студентів, розширенню їх кругозору, розвитку мислення, самовираженню, самореалізації, підвищенню мотивації, творчої активності, вдосконаленню комунікативних вмінь, розумінню важливості спілкування для становлення як майбутніх фахівців та успішному засвоєнню навчального матеріалу професійного спрямування.

Ефективному формуванню комунікативної компетентності майбутніх інженерів-аграрників сприяють не лише особистісно-орієнтований підхід та моделювання комунікативних ситуацій професійної діяльності, а й формування професійно значущої мотивації навчання.

В психології поняття «мотивація» тлумачиться наступним чином: як система чинників, що визначають поведінку (потреби, наміри, мотиви, прагнення та ін.); як характеристика процесу, що стимулює та підтримує поведінкову активність на певному рівні [1, 380]. Психолог О. Леонт'єв відмічав, що мотив є потребою, яка спонукає до діяльності та надає їй певної спрямованості [5, 584].

В умовах навчання мотивацію підтримує наявний етапний і кінцевий успіх. Якщо успішної діяльності немає, то мотивація знижується і це веде до погіршення навчання. Якщо ж мовив діє через усвідомлене досягнення успіху, емоційного задоволення, то він стає інтересом. Дисципліна, яка викликала інтерес – це і є дисципліна, яка стала важливою, необхідною для студента та інтерес до неї проявився завдяки тому чи іншому збуджуючому мотиву. Інтерес мобілізує можливості, забезпечує пізнавальну активність, увагу, самовдосконалення. Інтерес є поверховий (короткотривала реакція на щось нове, яка швидко згасає) та глибокий (цікавість до змісту, ґрунтовне пізнання причин існування, виникнення, розвитку того чи іншого факту). В навчанні важливим є перехід інтересу з поверхового до глибокого, який в майбутньому детермінується в професійний.

На практичних заняттях з української, іноземної мов та психології ми намагалися постійно підтримувати інтерес студентів до вивчення цих дисциплін. Підбираючи тему для заняття враховували її актуальність, новизну, практичне застосування, зв'язок з майбутньою професією, цікавість матеріалу, використовували засоби наочності, активізували самостійність та творчість, завдяки вирішенню проблемних ситуацій, участі в дискусіях, обговореннях, бесідах, ролевих іграх, тренінгах. Важливим етапом є усвідомлення студентами кінцевої мети навчання, відтак ми намагалися продемонструвати доцільність вивчення матеріалу, застосування набутих знань, вмінь і навичок в майбутній фаховій діяльності.

Для мотивації навчання є важливою потреба у спілкуванні, яка сприяє налагодженню контакту між педагогом та студентами, створенню сприятливих умов співпраці, розвитку інтелектуально-пізнавальної діяльності. Як відмічає Е. Ільїн, спілкування має безпосереднє відношення до мотивації, адже задоволення людських потреб знаходиться тісно переплітається з комунікацією.

В процесі вивчення мов у мотивах навчальної діяльності студентів значну увагу слід приділити спрямованості на спілкування, набуття знань в процесі міжособистісної комунікації, розуміння мови як засобу міжнародної співпраці. Вчені Є. Полат та А. Петрова вважають, що базовим показником сформованості мотивів навчальної діяльності є сформованість комунікативних мотивів. [10, 10].

Ми підтримуємо цю точку зору, та вважали за необхідне під час викладання гуманітарних дисциплін вдосконалювати знання студентів з професійної, документальної термінології; формувати їх комунікативні вміння для вирішення професійних завдань, налагоджувати ділові зв'язки в процесі міжкультурної співпраці; розширювати світогляд студентів і вчити їх усвідомлювати важливість професійної комунікації для успішної кар'єри в майбутньому.

Висновки. Отже, формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-аграрників відбувається найефективнішим способом, за умов застосування таких педагогічних умов, як використання особистісно-орієнтованого підходу у навчанні, моделювання у навчальному процесі комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності та формування професійно значущої мотивації навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ананьев Б. Избранные психологические труды : в 2-х томах / Б. Ананьев / [под ред. А. Бодалева и др.]. – М. : Педагогика, 1989. – 380 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укл. і гол. ред. В. Бусел]. – К. : Ірпінськ : Перун, 2001. – с. 713, 1295.
3. Зимняя И. Учебная мотивация / И. Зимняя, А. Зимняя // Педагогическая психология : учебн. пособие для вузов. – М. : ЛОГОС, 1999. – С. 217–232.

4. Ларионова О. Компетентность – основа контекстного обучения / О. Ларионова // Высшее образование в России. – Москва. – № 10. – 2005 – С. 118–122.
5. Леонтьев А. Проблемы развития психики / А. Леонтьев. – М. : МГУ им. М. Ломоносова, 1981. – 584 с.
6. Ливківський М. Освітні інноваційні технології у процесі викладання дисциплін / М. Ливківський // Інноваційні технології формування компетентності майбутніх вчителів : зб. наук.-метод. пр. / [за ред. О. Дубасенюк; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка]. – Житомир, 2004. – С. 49–55.
7. Логутіна Н. Формування готовності до професійного іншомовного спілкування у майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. Логутіна. – Вінниця, 2006. – 20 с.
8. Мирошніченко Л. Дидактические условия формирования учебной деятельности на вузовской лекции : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. / Л. Мирошніченко. – Магнітогорск, 1998. – 225 с.
9. Назаренко Н. Формування комунікативної компетентності майбутніх документознавців у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. Назаренко. – К., 2008. – 20 с.
10. Пометун О. Компетентнісний підхід до оцінювання рівнів досягнень учнів / О. Пометун // Презентація на нараді Центру тестових технологій. – К., 19 квітня 2004 р. – 10 с.
11. Савченко О. Дидактика початкової школи : підручник [для студентів пед. факультетів] / О. Савченко. – К. : Абрис, 1997. – 416 с.
12. Honan James P. Using cases in higher education : a guide for faculty and administrators / Honan James P., Rule Cheryl Sternman. – [Б.М.] : John Wiley and Sons, 2002. – 93 p.

Статтю подано до редакції 05.06.2014 р.